Timo Kauppinen

17.9.2019

Tulevaisuusvaliokunta

Tulevaisuusvaliokunnan kuulemistilaisuus 18.9.2019

Lausuntopyyntönne 23.8.2019, K 3/2019 vp

Nuorten syrjäytymisriski ja hyvinvoinnin edistäminen

THL kiittää mahdollisuudesta lausua nuorten syrjäytymisriskistä ja hyvinvoinnin edistämisestä. Keskitymme lausunnossa nuorten syrjäytymisriskin taustatekijöihin ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Valtaosalla nuorista aikuisuuteen siirtyminen sujuu ilman suurempia ongelmia, mutta osa syrjäytyy tilapäisesti tai pysyvämmin esimerkiksi työmarkkinoilta. Erään viimeaikaisen arvion mukaan Suomessa on noin 60 000 syrjäytynyttä tai syrjäytymisvaarassa olevaa 15-29-vuotiasta nuorta, joskin arviot tämän ryhmän suuruudesta vaihtelevat syrjäytymisen määrittelystä riippuen.

Perhetaustalla on vahva yhteys syrjäytymisriskiin. Taloudellinen niukkuus voi vaikuttaa lapsiin muun muassa lisäämällä vanhempien stressiä, joka puolestaan voi vaikuttaa vanhemmuuden laatuun. Se voi myös johtaa lasten heikkoon luottamukseen tulevaisuuden suhteen. Lisäksi köyhien vanhempien mahdollisuudet investoida esimerkiksi lastensa koulutukseen ovat heikommat. Vanhempien matala koulutustaso puolestaan heikentää mahdollisuuksia auttaa koulunkäynnissä ja opiskelu-uralla. Vanhempien vähäiset resurssit johtavat myös nuoren vähäisempiin mahdollisuuksiin saada tukea vanhemmiltaan elämänkulun haasteita kohdatessaan, esimerkiksi kotoa pois muuttamisen, lasten saamisen ja työttömyyden yhteydessä.

Perheen syvempi huono-osaisuus on erityisen vahvasti yhteydessä lapsen myöhempään huono-osaisuuteen. Vanhempien toimeentulotuen saaminen ennustaa muita sosioekonomisia mittareita vahvemmin nuorten aikuisten toimeentulotuen saamista, tutkinnon suorittamatta jäämistä ja työttömyyttä. Lisäksi se on yhteydessä muun muassa rangaistusmääräyksien ja tuomioiden lukumäärään ja riskiin tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla puolestaan on esimerkiksi muita korkeampi työkyvyttömyysriski nuorena aikuisena, mikä voi liittyä ennen sijoitusta ilmenneihin ongelmiin perheessä.

Huono-osaisuus ei ole vain rahan puutetta. Esimerkiksi vanhempien toimeentulotuen taustalla voi olla mielenterveyden ongelmia ja nuoren aikuisen elämänhallinnan ongelmien taustalla voi olla lapsuudenperheen vakavia ristiriitoja tai vanhempien alkoholiongelmia. Useamman huono-osaisuuden muodon kasautuminen lapsuudenperheessä on erityisen suuri syrjäytymisriski.

Myös sukupuolella, etnisellä taustalla ja asuinpaikalla on merkitystä. Pojilla on suurempi riski muun muassa koulutuksen ja työn ulkopuolelle jäämiseen. Maahanmuuttajataustaisista nuorista erityisesti lapsena tai nuorena Suomeen muuttaneilla on muulta perhetaustaltaan ja asuinpaikoiltaan samantapaisiin suomalaistaustaisiin verrattuna enemmän koulupudokkuutta. Asuinkunnalla on vaikutusta erityisesti huono-osaisten perheiden lasten keskiasteen tutkinnon suorittamiseen.

Koulutuksen puute on tärkeä syrjäytymistä ennakoiva tekijä. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevilla muun muassa työttömyys, toimeentulotukiasiakkuus ja rikollisuus ovat yleisempiä nuoren aikuisuuden aikana. Peruskoulun varaan jääminen on myös vahvassa yhteydessä syrjäytymisestä seuraaviin kustannuksiin henkilön elinkaarella. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei kuitenkaan yksin selitä syrjäytymisriskiä. Koulutus tuo resursseja, mutta ei välttämättä vaikuta esimerkiksi syrjintään. Lisäksi terveysongelmat voivat vaikeuttaa sekä kouluttautumista että koulutuksen hyödyntämistä. Esimerkiksi sairaus- tai työkyvyttömyysetuuksien saaminen ja mielenterveysongelmat nuorena ennakoivat heikompaa sosioekonomista asemaa nuorena aikuisena.

Syrjäytymisen ehkäisy ilmiölähtöisesti

Toteutettaessa syrjäytymisen ehkäisyä ilmiölähtöisenä toimintana tarvitaan useamman hallinnonalan toimia. STM:n osalta tässä on kyse etenkin sosiaalityöstä, sosiaaliturvasta, terveydenhuollosta ja neuvolatoiminnasta. OKM:n alalla varhaiskasvatus ja perus- ja keskiasteen oppilaitokset ja TEM:n osalta työvoimahallinto ovat tärkeässä roolissa. Alueellisen ja koulujen välisen eriytymisen hillitsemisessä on suurelta osin kyse myös YM:n hallinnonalan toimenpiteistä.

Syrjäytymistä ennakoivia tekijöitä voidaan tunnistaa jo varhaislapsuudessa. Siksi syrjäytymisen ehkäisynkin on syytä alkaa jo tässä vaiheessa. Toimia tarvitaan lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseen, perusasteen jälkeiseen koulutukseen osallistumisen edistämiseen ja suuremmassa syrjäytymisriskissä olevien nuorten tukemiseen.

Lapsiperheiden osalta syrjäytymistä ehkäisevää työtä tehdään muun muassa neuvoloissa, päiväkodeissa ja kouluissa. Kouluikäisillä koulun oppilashuolto ja erityisopetus ovat tärkeässä roolissa. Näihin tarvitaan kunkin koulun erityshaasteet huomioon ottaen riittävästi voimavaroja, jotta mahdollistetaan varhainen tuki lapselle ja perheelle. Syrjäytymisriskin voimakasta keskittymistä yksittäisiin kouluihin voidaan ehkäistä koulutuspoliittisten keinojen ohella edistämällä tasapainoista aluerakennetta kaupunkisuunnittelun ja asuntopolitiikan keinoin.

Nuorten syrjäytymistä ehkäistään myös tukemalla lapsiperheiden toimeentuloa. Suoran rahallisen tuen tason merkityksestä lasten syrjäytymisriskille tarvitaan kuitenkin vielä lisänäyttöä.

Rahallisen tuen lisäksi on syytä olla riittävästi resursseja myös perheitä tukeville palveluille muun muassa koska vanhempien toimeentulotuen saaminen on voimakkaassa yhteydessä lasten myöhempään syrjäytymisriskiin. Kuntien sosiaalitoimessa tehdäänkin lastensuojelutyön lisäksi perhesosiaalityötä yhteistyönä perheen läheisten ja perhettä tukevien muiden tahojen kanssa. Perhetyö voi olla tärkeässä asemassa perheiden arkisen selviytymisen tukemisessa. Monissa kunnissa ja kuntayhtymissä työskentely lapsiperheen aikuisten kanssa on kuitenkin erotettu lasten kanssa työskentelystä.

Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa jääminen on vahvasti yhteydessä syrjäytymisriskiin, joten koulutuspoliittisten toimenpiteiden kuten koulutustarjonnan lisäämisen ja oppivelvollisuusiän noston voidaan olettaa vähentävän etenkin työmarkkinoilta syrjäytymistä. Tarvitaan kuitenkin myös muunlaista tukea nuorille, esimerkiksi koulupudokkuutta ehkäiseviä toimia kuten oppilaanohjauksen tehostamista peruskoulussa ja toisen asteen oppilaitoksissa. Osalla nuorista on erityishaasteita, joiden vuoksi heidän on vaikeuksia selvitä koulutus- ja työelämäpalveluissa. Usein työllistymisen ongelmien taustalla on esimerkiksi mielenterveysongelmia. Terveydellisten ongelmien tehokas hoito voidaan nähdä investointina nuorten työkykyyn. Esimerkiksi

mielenterveys- ja päihdekuntoutuspalvelujen, kuntouttavan työtoiminnan sekä sosiaalitoimen tukipalveluiden saatavuuteen on syytä kiinnittää huomiota.

Kuntatasolla on jo pitkään ollut nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä työtapana monialainen yhteistyö. Lisäksi vuodesta 2013 alkaen voimassa olleessa Nuorisotakuussa TEM, OKM ja STM ovat tehneet hallintorajat ylittävää yhteistyötä. Sen yhteydessä on kunnissa tuotu esiin moniammatillisen yhdeltä luukulta saatavan tuen tärkeys. Ongelmia on kuitenkin edelleen ollut palvelujen yhteen sovittamisessa. Ongelmat liittyvät muun muassa terveyspalvelujen integrointiin osaksi palveluprosesseja ja tuetun työllistymisen ja kuntoutuspalvelujen vähäisyyteen. Haasteena on ollut myös nuorten tavoittaminen, jota on pyritty tehostamaan esimerkiksi vuodesta 2011 alkaen toimineessa etsivässä nuorisotyössä. Perustoimeentulotuen siirryttyä vuonna 2017 Kelan hoidettavaksi on tukea saavien nuorten tavoittaminen palvelujen piiriin tullut entistä haasteellisemmaksi. Erilaisia toimintamalleja suuren syrjäytymisriskin nuorten tavoittamiseksi ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on kehitetty, mutta systemaattiselle arvioinnille eri mallien toimivuudesta palvelukokonaisuuden osana on vielä tarvetta.

Syrjäytymisen ehkäisyn ratkaisuja kehitettäessä on otettava huomioon alueelliset erityispiirteet, muun muassa pitkät etäisyydet syrjäisemmillä alueilla. Lisäksi yksilöihin kohdistuvan työn ohella voidaan tarvita myös alueellisia ja yhteisöllisiä interventioita esimerkiksi yhteisösosiaalityön, yhdyskuntatyön tai rakenteellisen sosiaalityön keinoin.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Osastojohtajan sijainen Pasi Moisio